

PUSZTULÓ LELKEK.*

Hegyessy Károly bíró volt a törvényszéken, híres anekdotázó, tagbaszakadt, tekintélyt parancsoló ember, akit az ügyfelek szívesen nagyságosuraztak, sőt vidéki kiszállásokon, járatlan falusiak méltóságos úrnak is szólították annak a régi, régi jussnak révén, hogy a bíró nagyapja főkirálybíró volt negyvennyolc előtt a vármegyén, nagy, gazdag méltóságos úr.

Mikor Hegyessy Károly meghalt, felesége egy szép házban és jó penzióval maradt el a három leánykával. Kettő: Zsuzsika és Jozefin már nagyocskák voltak, felső iskolába jártak, a harmadik, a kis eleven, fekete szemű Marietta akkor tanulta az ábécét.

Az özvegy elég tekintélyt tudott átmenteni a nyugdíjas lecsúszásba. Lázár-leány volt, Lázár Antónia s ha nem is volt köze a hasonló nevű grófi családhoz, mégis valahogy úgy nézett ki a dolog, hogy egy Lázár akkor is Lázár, ha nem gróf, aminthogy például a Zeykek és báró Zeykek, az Aporok és báró Aporok között se volt itt nálunk Erdélyben olyan messzevaló különbség.

Lázár Antónia egyenestartású, hosszú miderbe préselt dáma volt, aki sohase feledte el, hogy úriember mivel tartozik önmagának. Lázár Antónia ezt a tartozást minden pillanatban gyakorolta, még akkor is, ha egy-magában volt. És rászoktatta a leányokat is.

Mikor például Pribona Gyuri, a kis diák, tánciskola után levizitelt az özvegy Hegyessy-házban, kitüntető szívéllyességgel fogadták, de Lázár Antónia nem mulasztotta el megemlíteni néhányszor a kedves bizalmaskodás hangján:

— Tudja, édes Pribona, mi nem olyan családból valók vagyunk . . .

Pribona Gyuri értelmes fickó volt és megértette az ilyen beszédet, bár az arc, aki mondta, megvesztegetően szívélyes volt s a leányok csillogó szemekkel úgy dongták körül, hogy nem győzte szívébe zárni zajos enni-valóságukat.

Gyuri azután sűrűn járogatott a fehérház emeletére. Zsuzsikán kezdte, Jozefinen folytatta és már jogász volt Kolozsvárt, mikor bevaltotta Mariettának, hogy mindig is csak őt szerette és feleségül is fogja venni.

A Hegyessy-háztartást némi nehézségek felhőzték már ekkor. A fehér emeletes házat megvette a cukrász, aki a földszinten lakott, az emeleti szobákból kiadtak néhányat, bútorok és szőnyegek megapadtak s valami nem palástolható kopottság ült ki a lakásban. Zsuzsika és Jozefin megnyúltak és megvékonyodtak és feltűnő ritkán jártak ki emberek közé. Csak Marietta maradt a régi, a szép, hamis szemű kis Marietta, akiből,

* A március 8-án Kolozsvárt váratlanul elhunyt kiváló elbeszélő halála előtt pár nappal küldte meg a Napkeletnek ez elbeszélést. Nagyrabcsült munkatársunk elköltözése fájdalmas veszteség nemcsak az erdélyi, hanem az egész magyar irodalomnak. Méltatására legközelebb visszatérünk.

Szerk.

így gondolta Pribona György megyei joggyakornok úr, ennivaló szolgálóné lehet rövidesen.

Marietta gondolkodási időt kért, amin Gyuri nem lepődött meg, ő Istenem dehogy is, hiszen még élt édesatyja, Theodosius mester, ügyvédi irnok és még mindennap tökrészegre itta magát a Fekete Sas című ivóhely hátsó szobájában. És élt az édes mama is és bizony most is, mint évtizedek óta, mosásból pótolgatta azt, amit Theodosius mester elivott. Ezek voltak a gondolkozási idő alapokai. Pribona Gyuri nagyon jól tudta, hogy nem könnyű dolog a főkirálybíró unokájának máról-holnapra így kedveskedni a mosónő előtt: kezit esőkolom mama! S a részeg Theodosiust így köszönteni: pá apus! Az se látszott könnyű problémának, nem ismerni többé ezeket az embereket, akik végre is a Gyuri édes szülei voltak.

Igazat adott tehát Mariettának és várta a döntést.

Közben a szél elütötte és a temetőbe fújta Lázár Antóniát. A három leány magára maradt és Pribona Gyuri biztosra vette a kedvező választ. Mégis, hetek múlva, Marietta kedvesen és gyöngéden megmagyarázta a fiatalembernek, hogy hát tudja édes Gyuri, szerencsétlenségünk, hogy mi nem olyan családból valók vagyunk, tudja . . . hiszen érti, úgyebár?

Pribona Gyuri megértette.

Ott élt éveken át a három vén kisasszony a kancellári palota földszintjén, egyetlen szobában. Aztán hátra kerültek az udvarba, valami rozoga kis házba, ami valamikor az udvari kertész lakása volt, aztán lomtár lett, aztán hámos kamra, aztán baromfi ól. Ezt kapták meg a jószágigazgatótól, aki a nagy házat kezelte, olcsón kapták, kitakarították, kimeszelték, megfizették az első negyedévi házbért és aztán többet nem fizettek. A jószágigazgató pontosan beállította számadásaiba a negyedévi hátralékokat, év végén elreferálta a ház urának és parancsot kért, hogy kidobja-e a lányokat?

— A Hegyessy Károly leányait? Aki olyan kitűnő anekdotákat mondott a vadászatokon? Hagyja kérem. Azóta se kacagtam igazán.

Hegyessy nagyságos úr sok esztendővel halála után íme így biztosított hajlékot három leányának, ahol szegény fejüket lehajthassák. Lázár Antónia nem biztosított semmit.

— A tegnap, képzeljétek Zsuzsi, Jozefin — újságolta Marietta — láttam Gyurit. Autóban ült, hatalmas új autóban, mellette egy gyönyörű nő. Mindenki őket nézte. Nem ismertem meg, csak borzasztóan ismerősnek találtam.

— Kicsodák ezek? — kérdeztem egy ismerősömet.

— Ez a veresmarti gyár új igazgatója — mondták.

— Hogy hívják?

— Pattantus György.

És elmesélte hirtelenében, hogy azelőtt Pribona volt, de megmagyarárosította a tót nevéét és a felvidéken a vármegyénél szolgált. Mikor a csehek kitették, hazajött és gyorsan állást kapott a szódagyárnál. Meg is házasodott.

— Kit vett el?

— Egy Lázár leányt. Egy szegény leányt, de aki valódi Lázár . . .

— Na látod — mondták Zsuzsi és Jozefin egyszerre.

Marietta ledobta kalapját, köpenyét.

— Mit lássak? — felelt vissza. — Hát nem veletek kezdte? Hagyjuk. Az anyánk elvei . . . Mi lesz ebédre?

Vének és csúnyák voltak már ekkor a lányok. Zsuzsika túl volt a negyvenen. Fogai kihullottak, az ideges hisztéria össze-vissza csavarta ványadt testét. Jozefin valamivel jobban tartotta magát, de azért ő is úgy járt, mint egy beteg macska, asztmás volt, füleiben vattát hordott s a nap nagy részét ágyban töltötte, hogy kímélje magát. Marietta harminc évesnek látszott, sovány volt és kétesen elegáns. Sok piros festéket fogyasztott.

De hát miből éltek ezek a szerencsétlenek? A régi nyugdíj értékben semmivé vált, s mióta a világ megfordult, el is maradt véglegesen. A szegény leányok nesztelenül sompolyogtak a gazdag élet árnyában, összezsergették, összelopogatták a hulladékokat.

Jozefin engedélyt kapott a jószágigazgatótól, hogy rossz idegeit a palota hatalmas kertjében csitíthassa. A nap legkülönbözőbb órái látták a kertben bolyongó leányt, kora hajnal, késő este, éjtszaka is olykor. Jozefin földig érő bő gallért viselt ilyenkor. Bánatosan imbolygott, sötét sziluettje felbukkant itt-ott, percekig állt, megvárta, míg előkerül a hold, akkor tovább sétált.

Ilyen üdülések után otthon, a kis szobában, egy hétre való finom zöldség és gyümölcs hullott ki a földigérő gallér alól.

Hogy ez bűn volt, Jozefin tudta, beismerte. Most már könnyen ment, eleintén ment nehezen. Jozefin besurrant korán a templomba és mindenki előtt gyónt ott, valami óvatos körülírással letompította a dolgot és vitte magában az abszolúciót. Így gondolkozott: „Ott marad, a földre hull, elrohad, semmibe megy.“ Aztán: „Lehetetlenség, hogy Isten azért adta volna ott akkora bőséget, hogy negyedrészt se használják el és ugyanakkor éhségben pusztuljunk el mi, akik szintén az ő gyermekei vagyunk.“ Aztán: „De hiszen más is viszi, mindenki viszi, aki hozzáfér.“

De csak az első lopások szorultak ilyen körülményes kiengesztelésre. Később Jozefin úgy járkált a gazdag idegen kertben, mint a sajátjában. Eszébe se jutott, hogy amit tesz, az valahogyan nem egészen . . . és a többi.

És így volt a dolog a tűzifával is. A palota bőséges aprított fakészlete egy régi színben állott az udvar végében. A szín bejárata elül volt, de hátul is volt valami ócska kis ajtó, talán még akkor vágták, mikor a kancellár idejében a lovászfűk itt jártak be leporolni a drága, selymes, üveges batárokat. Jozefin felfedezte e kis ajtót és attól kezdve egy-két mázsa fa — pro forma — elegendő volt egész télire, a hiány begyűlt éjszakánként a kis ajtón át . . .

A lelki megrendülés itt is ugyanaz volt kezdetben, mint a kerti gyűjtögetésnél. Szegény Jozefin szaladt vasárnaponként a templomba, rossz lábaival csetlett-botlott, mint macska a dióhéjban. Aztán ritkábbak lettek a templomi gyötrődések, Istenem az élet olyan gyalázatosan fősvény, kiszívja a vért s a lélekből kifagyasztja az ellenállóképességet, átértékel, ahogy szépen mondani szokták. Jozefin, szegény Jozefin!

Aránylag mégis Zsuzsika találta meg legkönnyebben az élet kapuját. Zsuzsika a leszálló alkonyattal felöltözött, vagy levetkezett talán, ezt

nehéz lenne eldönteni. Rongyokba csavarta két lábát, egy keveset kopszon is hagyott belőle bokán felül, valami tinkturát kent reá, amitől rezes és csúnya lett a bőre. Százfoltú rongykabátot húzott, szennyes daróc inget, piszkos kendőt, nem ismert rá senki. A sötétben kicsoszogott az utcára, a sarkon megállott, előre görnyedt s a járó-kelők elé kinyújtotta reszkető kezét . . .

Mi volt ez? Zsuzsikát még a lelkiismeret se pirongatta, ő csak a jó emberek segítségét kérte diszkrétén, inkognitóban. Ő még a Hegyessy—Lázár név tekintélyén se rontott.

— Mi nem olyan családból valók vagyunk — gondolkozott néha —, hogy nyíltan adományt, segílyt kérhessünk. Az ember tartozik a származásának valamivel, amit sohasem szabad elfelejteni.

A Marietta dolga volt a legtitokzatosabb. Ő délig aludt egy szennyes ágyban, délben felkelt és szépíteni kezdte magát. Egy lavórban talpig megmosakodott, kifésülte, kente-fente magát, szagos vizeket öntött a hajába, ócska holmiból alakított feltűnő ruhadarabokat vett föl. És elment. Állítólag valami biztosító intézetnek gyűjtött ügyfeleket. Éjszaka jött haza és hetenkint száz-kétszáz pénzt vetett oda Jozefinnek és elvárta, hogy ezért meleg tejet és forró levest kapjon.

— Mi lesz ebédre? — ismételte Marietta s két lábáról lerúgta a harisnyát, beledugta lábait a lavórba és szivaccsal mosogatni kezdte.

Valaki kopogott.

A három leány rémülten nézett egymásra. A főzélékekre pillanat alatt kosár borult, a fa eltűnt a sparhert alól. Ekkor nyitottak ajtót. Idősebb nő állott az ajtóban. Fején fekete ternókendő, a kendőn kalap.

— Bertuka néni! — kiáltották egyszerre a lányok.

Az asszony nyájasan mosolygott.

— Jó napot lelkeim. Örülök, hogy megismertetek.

Belépett. Letette kalapját, óvatosan leült a székre, melyről felugrott Marietta és bebújt az ágyba.

— Csak nem vagy beteg, szívem? — aggodalmaskodott a vendég.

— Ó dehogya, Bertuka néni, csak lustálkodom, vasárnap van.

Az ijedelem hamar felolvadt.

— Hát azért jöttem gyerekek, hogy most már egyet közületek viszszavonhatatlanul viszek magammal. Egyedül vagyok, mióta drága jó anyám meghalt, szegény vagyok, de kiszámítottam, hogy egyik hugom otthont találhat nálam. El tudom látni tisztességes ruházattal, élelemmel. Még dolgoznia se igen kell. Legfennebb egy kis házi segítséget . . . ha éppen kedve lesz reá. Csak ne legyek egyedül. Na húzzatok sorsot: ki jön velem falusi leánynak?

Bertuka néni özvegy papné volt, az a kivesző, puritán erkölcsű kálvinista papné, kinél az illendőség, tisztesség, jóság és becsületesség egy lapra volt felírva a mindennapi imádsággal.

Kedves, anyás szeretettel várta a feleletet.

A lányok egymásra néztek, mintha biztatni akarták volna egymást: szólj te előbb. De nem szóltak. Szinte kínos volt már a hallgatásuk.

Bertuka néni az öröm elfogódását látta a hallgatásban. Segíteni akart.

— Hát édes Zsuzsikám, mint a legnagyobb, talán szólj te először.

Zsuzsika szipogva babrált az orrán.

— A sár . . . a kutyák . . . Borzasztó szerencsétlen vagyok, Bertuka néni. Idioszinkráziám van a kutyákkal szemben. Tudja lelkem, ez egy idegbetegség. Tériszonyom is van, ez is idegbaj, ó roncs vagyok, szívem, ó szerencsétlen, beteg vagyok, ne hívjon, ne . . . nekem a temető . . . — És sírva roskadt magába.

A papné elkomolyodott. Sőt megrendült.

Félve és habozva fordult a második leányhoz.

— Hát persze, persze, ezt tudhattam volna, szegény drágám. Bizony ott orvost se kapnál rendesen. De talán Jozefin . . .

— Én Bertuka néni lelkem? De milyen örömmel mennék, milyen jó dolgom volna, de hát nem lehet, képtelenség. Úgy-e szívem ott nincs . . . hogy is mondjam . . . katolikus templom? Hát látja, nekem ez az életem. Egy napig se tudnék ellenni nélküle. Szerencsétlen lennék, sírba tenne a vágyódás az édes Jézus és az ő drága angyalai után. Ó megérti ügye? Egy papné ne értené meg? Látja, inkább nyomorgok, fázom, éhezem, de a lelkem üdvét azt nem veszélyeztethetem.

Szép és határozott beszéd volt. Bertuka néni kezdett szégyenkezni. Milyen naiv volt, hogy ezeken a szegény úri leányokon kívánt segíteni. Milyen más ezeknek a gondolkozása. Mit akar ő, akinek csak egyszerű paraszt ember volt az apja s csak anyai ágon van vékony kapcsolata a Lázárokkal?

Marietta hamiskás közvetlenséggel lesett ki a piszkos ágyból.

— Hát talán te édesem — mondta a papné és nem remélt már semmit. — Hiszen tudom lelkeim, hogy ti nem olyan családból valók vagytok, hogy nálam falun, egy kis parasztházban, temessétek el magatokat. Én nem is tudom, hogyan jutott eszembe . . . Bocsássatok meg érette.

Marietta lelkéből kacagott.

— Drága Bertuka néni — mondta kedveskedve és elkomolyodva folytatta: — Rajtunk talán a jó Isten se tudna segíteni. Látja, én örömmel elmennék, lelkem, magával, de hát hogy hagyjam itt ezt a két tehetetlen öreget? Hát mondja, itt hagyhatom őket jó lélekkel? Hiszen ezek betegek, testileg is, lelkileg is betegek. Na ne haragudják, úgy-e nem haragszik, Bertuka néni?

*

— Hogy is gondolhattam ilyesmire — szégyenkezett az özvegy tiszteletes asszony, akit nem kísért ki senki. Nagy zavarban, egyenes tartásával távozott s a szája mozgott, ahogy halkán maga elé beszélt.

— Majd cselédnek állunk falun — mondták ketten egyszerre benn.

— Itt van hús pénz, hozzatok meleg levest a vendéglőből — rendelkezett Marietta és visszadugta lábait a lavórba.

Az elvetett izgalom estére mégis tétova szálakat bontogatott a lányok fejében. Korán lefeküdtek, kivételesen Marietta is otthon volt. Nem szerettek beszélgetni, mert ennek rendszerint veszekedés lett a vége. De most megszólalt mégis egy hang.

— Ez a Bertuka néni nem rossz asszony . . .

A Jozefin hangja volt.

— Vége lehetne a szerencsétlen nyomorgásunknak . . .

Ezt Zsuzsika mondta.

— Még férjhez is mehetnél valakihez, Jozefin — ásította gúnyosan Marietta.

Jozefin szipogott a sötétben, sírt. Értette a csúfolódást, de nem érezte igazságtalanságát.

— Te hamarább, Marietta . . .

Érzett a hangján, hogy őszintén beszél.

Marietta nyitott szemmel feküdt a sötétben.

— Kimenni — gondolta — tiszta, csendes falusi életben újjá fejlődni, férjhez menni egy kevésbeszédű, komoly emberhez, aki vasárnap a templomban prédikál s a falusiak megbeesülnék őt, a tiszteletes asszonyt, talán kezet is csókolnának neki és lenne egy tiszta, szép háza és segíthetne ezeken is . . . egyik Bertuka néninél, a másik nála . . . és lenne, talán . . . talán . . . még lehetne . . . aki reggel odabújna hozzá, a két karja alá és ő nézné, nézné, hogy milyen is az ő gyermeke . . .

. . . Hálóinge ujjával megtörölte a szemét.

— Aludjunk — gondolta. — Úgy sem lesz ebből soha semmi.

Elaludt, percek múlva felriadt, görcsösen szoritotta a mellét.

A gyermek, akiről álmodott, nem volt sehol.

Marosvásárhely, 1925 január.

Balogh Endre.

TABÁNI TAVASZ.

Édes láz nyargal véremen keresztül
Élet pezsdíti meg a holt röget
S a kertek is mind rendre ébrednek
S vággyal sóhajtvá suttogják: jöhet.

Tavasz suhan végig a vén Tabánban,
Előtte virgonc szél-apródja fut;
Fütyöl, dudol a kis haszontalanja
S megzörrent minden rozszant, ó kaput.

S csókot hint a Tavasz játszín, kacajjal.
Selyempipőben míg végigszalad,
Ütszéli, tarlott gesztenyék avarja
Felnyög jajongva léptei alatt.

Zokog, felsír minden száradt levélke
S fájdalmasan feljajdul a szívem,
Pedig nem gázolt rá picinyke talpa,
Csak kis keze ért hozzá szeliden.

Mosolyg az ódon házak ráncos arca
S a villamos robaja halk, vidám —
(Hát otthon, otthon? ott is kikelet van
Bozontos homlokú, vén Hargitán? . . .)

Tavasz suhan végig öreg Tabánban
S árván ödögök utcák szegletén
S rá gondolok gyönyörű Máriámra
En száműzött, bús, erdélyi legény! . . . Mihály László.